

UVOD

Hrvatska znanstvena produkcija obiluje literaturom o Hrvatima izvan domovine. Napisa-
ne su tisuće stranica koje govore o statistici, povijesti i kronologiji iseljavanja, situiranosti
i životu na novim destinacijama. Neki se radovi odnose na rane faze iseljavanja s hrvatskoga
državnog i etničkoga prostora, neki na njihove potomke iz više generacija, neki su tek utvrđi-
vanje sadašnjega činjeničnog stanja, dok neki, inspirirani proteklim iskustvima, nastoje kreirati
projekcije o identitetu i budućnosti za tih više milijuna Hrvata koji su jednom otišli iz domovi-
ne kao i o identitetu njihovih potomaka¹. Ovaj rad sažimlje dosadašnje spoznaje istih, te pored
rasprave o uzrocima i posljedicama migracija, unosi novu dimenziju etnološkoga promišljanja
o situiranosti u novom okruženju, adaptacijskim i inim procesima, svemu onome što je kao
rezultat višestoljetnih identifikacijskih strategija i praksi tih ljudi i njihovih životnih iskustava
dospjelo u dvadesetprvo stoljeće.

Prema preliminarnim rezultatima zadnjega popisa stanovništva, tj. onoga koje je provede-
no 2011. godine, u Hrvatskoj živi oko 4,3 milijuna stanovnika².

Prema procjenama kompetentnih stručnjaka i institucija, npr. statističara, demografa, hr-
vatskih državnih institucija kao što je npr. Ministarstvo vanjskih poslova i europskih integracija
Republike Hrvatske (u daljem tekstu MVPEI), hrvatskih diplomatskih ureda u svijetu, hrvat-
skih katoličkih misija, popisa stanovništva u zemljama u kojima žive Hrvati, te napokon pro-
cjenitelja ili dobrih poznavatelja prilika iz redova samih dijasporskih zajednica, izvan Hrvatske
živi još između 3 do 3,5 milijuna Hrvata i njihovih potomaka. Naravno, s hrvatskoga etničkog
i državnoga prostora iseljavali su i stanovnici drugih nacionalnosti. Međutim, iseljavanje se
odvijalo u razna razdoblja, kada ni popisi stanovništva ni iseljeničko-useljeničke institucije
nisu imale ujednačene, točno utvrđene kriterije po kojima bi bilježili nacionalnu pripadnost
te stoga njihovi podaci često nisu najvjerodostojniji. Kriteriji su se razlikovali od države do
države. Ponegdje se stanovništvo popisivalo prema materinskom jeziku što se uglavnom tre-
tiralo ekvivalentom nacionalne pripadnosti, ponegdje prema doista deklariranoj nacionalnoj
pripadnosti, ponegdje su, osobito za vrijeme Austro-Ugarske Monarhije (premda se ta praksa
nastavila i nakon raspada Monarhije u novostvorenim državama) iseljenici s hrvatskoga etnič-
kog područja svrstavani u jedinstvene austrijske, slavenske, odnosno južnoslavenske kategorije,
ponegdje se dozvoljavao ili barem uvažavao princip regionalnoga izjašnjavanja itd. No, s obzi-
rom na opći omjer broja stanovnika hrvatske nacionalnosti i pripadnika drugih nacionalnosti,
u ukupnom broju iseljeničke populacije prednjače upravo Hrvati.

¹ Ovome posljednjem govore u prilog recentni projekti i znanstveni skupovi na temu, kao npr. međuna-
rodni znanstveni skup pod nazivom „Imaginig and Doing Diaspora: Southeast European Perspectives“
održan u organizaciji Institute for East and Southeast European Studies, Regensburg i Instituta za etnolo-
giju i folkloristiku, Zagreb, u Zagrebu u mjesecu travnju 2012.g., gdje se u vezi s time govorilo s aspekata
procesa identifikacije, emocija, vremena i prostora, konverzije negativnih efekata i traumatičnih posljedica
iseljavanja, o društvenom i ekonomskom ne/uspjehu i sl., te se o tome fenomenu promišljalo kroz prizmu
pripadanja, dijaspore, zamišljenih zajednica, etniciteta i sl.

² Podaci dostupni na službenim web stranicama hrvatskoga Državnoga zavoda za statistiku, www.dsz.hr.

Prema trenutnim službenim podacima MVPEI, kvantitativna procjena o Hrvatima i njihovim potomcima koji žive izvan Hrvatske, jest sljedeća:

Argentina	oko 250 000
Australija	oko 250 000
Austrija	oko 90 000
Belgija	oko 6 000
Brazil	oko 20 000
Bolivija	oko 5 000
Čile	oko 200 000
Danska	oko 1 000
Ekvador	oko 4 000
Francuska	oko 40 000
Italija	oko 60 000
Južnoafrička Republika	oko 8 000
Kanada	oko 250 000
Luksemburg	oko 2 000
Nizozemska	oko 10 000
Norveška	oko 2 000
Novi Zeland	oko 40 000
Njemačka	oko 350 000
Paragvaj	oko 5 000
Peru	oko 6 000
Sjedinjene Američke Države	oko 1 200 000
Švedska	oko 35 000
Švicarska	oko 80 000
Urugvaj	oko 5 000
Velika Britanija	oko 5 000
Venezuela	oko 5 000.

U manjem ili malom broju žive Hrvati i u ostalim državama svijeta.

Već ove aproksimativne brojke ukazuju na činjenicu da je hrvatski državni i etnički prostor tijekom svoje povijesti obilježen kao prostor velikoga iseljavanja. Uslijed djelovanja brojnih faktora, među kojima su prvenstveno oni ekonomske potom političke prirode, a nerijetko jedni i drugi u sinergiji, u brojne europske i prekomorske zemlje iselio je doista ogroman i teško precizno utvrdiv broj ljudi. Odlazili su u potrazi za boljim životom. Nadali su se da odlaze u zemlje velikih mogućnosti za taj 'bolji život'. Iako je uglavnom tako i bilo, s druge su se strane često našli u zemljama paradoksa i velikih kulturnih, socijalnih i političkih proturječnosti s kojima se nije bilo lako nositi. Stoga je ta duga i nevesela povijest iseljavanja Hrvata i potraga za novim domom bila uvijek puna tjeskobnoga uzbuđenja i neizvjesnosti. Rezultat toga jesu hrvatske zajednice iseljenika diljem svijeta. Rezultat iseljavanja su i brojna trajno depopulirana područja na hrvatskome prostoru (posebno otoci, Lika ali i dr.), a u nekim hrvatskim regijama za duže je vrijeme, ili pak trajno, promijenjena kompletna etnokulturna slika.

Sudbinu iseljeničkoga života nije lako ni razumjeti niti opisati. Situacija u koju su migranti ulazili predstavljala je emotivni, društveni, kulturološki pa i ekološki šok. Susretali su se s potpuno drugačijim svijetom: etnički, vjerski, jezično, kulturno, politički, ekološki i rasno. Mnogi su se u novim migratornim sredinama asimilirali. Asimilacija je ponekad išla nekim svojim prirodnim tokom, nekad prisilno. U procesu adaptacije mijenjali su zanimanja, odricali su se ili mijenjali ili bili prisiljeni mijenjati osobna imena i obiteljska prezimena, zamijenili materinski jezik jezikom dominantne većine. Mučila ih je nostalgija. Stoga nije čudo što su težili zajedništvu. Osim što su se nastojali 'držati zajedno', pozivali su rodbinu i prijatelje 'iz staroga kraja' da im se pridruže, odlazili u domovinu po bračnoga druga, nastojali njegovati običaje, gradili svoje crkve, pozivali svoje svećenike. Tako su milijuni njih, usprkos paralelnoj uspješnoj adaptaciji i integraciji koja se (ipak) nerijetko u novoj postojbini pretočila u asimilaciju, uspjeli sačuvati svoj izvorni etnički i kulturni identitet. O tome svjedoči osnivanje dobrotvornih, vjerskih, znanstvenih te kulturno-umjetničkih, političkih i sportskih društava i klubova i sl. hrvatskih iseljenika diljem svijeta, njegovanje i prikazivanje različitih oblika hrvatske tradicije, čuvanje hrvatskoga jezika i održavanje veza sa zavičajem. No, dug život odnosno suživot s drugima u novim postojbinama donio je za iseljenike potrebu prihvaćanja njihovih tradicija. Stoga se u svakodnevnom životu i kulturnom stvaralaštvu hrvatske dijaspore i iseljeničtva prepleću razni kulturni utjecaji.

Međutim, nisu se svi uspješno adaptirali na promjenu. Ili, kako se to u dijasporskim i iseljeničkim zajednicama o njima kolokvijalno kaže: nisu se baš svi 'snašli'. Mnogima su se raspale obitelji. Mnogi su se razboljeli te su se narušena zdravlja, često i bez ikakvoga kapitala, vraćali kući. Mnogi su nestali. I dok su jedni pronašli što su tražili pa su im se ispunila očekivanja, dotle su se drugi našli i u lošijoj situaciji od one iz koje su otišli.

Osnovna obilježja iseljavanja Hrvata iz domicilnih područja jest da su to, pored individualnih koje se bilježe u svim razdobljima te motivirane s više motiva, pretežno bile masovne, ekonomske (dobrovoljne), političke (prisilne), privremene i/ili trajne migracije. Neke su u inicijalnoj fazi trebale biti privremene, ali stjecajem raznih okolnosti postale su „privremeno trajne“³ ili trajne. Premda je kod transkontinentalnoga migracijskog vala s kraja 19. i početka 20. st., te dijelom europske ekonomske migracije iz druge polovice 20. st. zabilježen trend povratka, povratnička je populacija iz svih faza u odnosu na ukupan broj iseljenika malobrojna⁴.

³ Usp. Čapo Žmegač, 2003.

⁴ Ipak, istraživanjem *povratnih migracija*, Jasna Čapo Žmegač dekonstruirala „mit“ ili „iluziju“ povratka u okviru paradigmi integracije / asimilacije i multikulturalizma / etničkoga pluralizma, te navodi novije podatke da se u razdoblju od 1900. g. do 1980. g. čak jedna trećina transkontinentalnih iseljenika (oko deset milijuna ljudi) ipak vratila; također u prvoj polovici 1980ih godina unutar europskoga migracijskog sustava registrirano je oko 220 000 tisuća povratnika, usp. Čapo Žmegač, 2010. Prilaže se i sljedeći podatak: iza Drugoga svjetskog rata Europska emigrantska organizacija organizirala je brodski prijevoz za povratak izbjeglih i raseljenih osoba iz obiju Amerika i Australije. U taj su se projekt povratka uključili i emigranti iz ranijih emigracijskih faza. Ondašnja Jugoslavija za te je potrebe kupila dva broda, preimenovavši ih od njihovih izvornih imena u: *Radnik* i *Partizanka*. Ti su brodovi u razdoblju od 1947. g. do 1949. g. i z sjeverne i južne Amerike te Australije prevezli oko 3000 povratnika, od kojih je oko 70% bilo Hrvata, usp. Suzić, 2007.